

UTRJEVANJE PROSTORA LJUBLJANSKO-POSTOJNSKIH VRAT DO RIMSKEGA OBDOBJA

Razvoj gradnje utrdb lahko spremljamo že od prazgodovine dalje. Sprva je človek za selišča izbiral naravno zavarovane kraje: jame, močvirja in težko dostopne vzpetine, že v mlajši kameni in bakreni dobi pa je svoja naselja zavaroval tudi z okopi: nasipi iz kamena in zemlje. Ena najlepših tovrstnih utrjenih naselbin s kamnitim obzidjem iz konca 5. tisočletja pr. n. š. se je vsaj v temeljnih potezah tlorisne zasnove ohranila na Gradcu pri Mirni na Dolenjskem. V istem obdobju so na Ljubljanskem barju nastajale številne dobro za-

varovane naselbine na koleh. Nad vodno gladino dvignjene stavbe so v negotovih časih omogočale dobre možnosti za obrambo. V bronasti dobi se je število obzidanih višinskih naselbin pomnožilo. Najpomembnejše arheološko raziskane utrjene naselbine iz tega obdobja so na Krasu (Škocjan) in na Brinjevi gori pri Zrečah. Sočasno je v ravninah ob Dravi in Muri nastalo tudi nekaj večjih utrjenih ravninskih naselbin. Na terasi nad Dravo na mestu današnjega Ormoža je nastalo naselje, ki je bilo obdano z nasipi in zavarovano z mogočnim jarkom, ki je deloma še danes dobro razviden. Podobno zasnovo je imelo tudi naselje Oloris pri Lendavi. Kljub utrjenim naselbinam pa so v bronasti dobi ljudje kot pribežališča še uporabljali tudi jamska zatočišča. Najlepši raziskani primer bronastodobnega jamskega refugija je jama pod gradom Jama pri Postojni. V starejši železni (halštatski) dobi so zlasti na Dolenjskem, Notranjskem in Krasu nastale številne nove utrjene naselbine. Obzidja v tem obdobju so bila ponavadi skrbno zgrajena. Največje halštatsko gradišče Cvinger nad Virom pri Stični, ki v dolžino meri kar 800 metrov, je bilo utrjeno z mogočnim, 3 metre debelim obzidjem, in dodatno utrjeno z zemeljskimi nasipi. Sorodno zasnovana so bila tudi gradišča iz mlajše železne (latenske) dobe. Vsaj deloma se je v obrisih tlorisnih shem ohranilo nekaj največjih utrjenih naselbin iz te dobe. Morda največje je bilo pri Šmihelu pod Nanosom, gradišče na Pošteli na Pohorju s številnimi lesenimi hišami je bilo utrje-

no s kilometer dolgim zemeljskim nasipom in lesenimi palisadami, gradišče pri Volčjem gradu na Krasu z 2 metra debelim kamnitim obzidjem je v obsegu merilo 850 metrov. Dobro utrjena je bila tudi nekoliko manjša naselbina na Križni gori pri Ložu.

V rimski dobi so večino starejših utrjenih naselbin opustili in ustanovili nove nižinske naselbine. V tem obdobju so bili poleg mest Kastre, Emone, Celeie in Poetovie utrjeni zlasti vojaški tabori. Najpomembnejši je bil pri Ločici ob Savinji in je nastal v 2. stoletju. Obzidja iz rimske dobe so bila utrjena s številnimi stolpi na kvadratnem tlorisu in zaradi lege v nižinah obdana z vodnimi jarki. Najmogočnejša utrdvena arhitektura rimske dobe je bil utrjeni mejni pas – limes Claustra Alpium Iuliarum, ki je v 3. in 4. stoletju varoval Italijo pred vpadi barbarov iz vzhoda. Danes na ta izjemni gradbeni podvig spominjajo predvsem odkopani ostanki na Hrušici in Lanišču pri Logatcu ter skromni ostanki velike trdnjave pri Vrhniku. V poznoantičnem obdobju so s propadom zahodnega rimskega cesarstva ponovno pričele nastajati utrjene višinske naselbine, ki pa še zdaleč niso dosegale velikosti železnodobnih gradišč. Najpomembnejše raziskane tovrstne utrjene naselbine so Rifnik, Ajdovski gradec pri Sevnici, Ajdna nad Potoki, Gradišče nad Bašljem, Gradec nad Prapretnim, Korinjski hrib, Kučar in Tonovcov grad pri Kobaridu. Zidana obzidja, ki so se prilagajala konfiguraciji terena, so bila ponekod opremljena z obrambnimi stolpi.